



IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIIY-INNOVATION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059



VOL.3 № 5

2026

**AKSIOLOGIK YONDASHUV ASOSIDA BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH TA‘LIM
O‘QITUVCHILARIDA UMUMINSONIY QADRIYATLARNI RIVOJLANTIRISHNING
METODIK ASOSLARI**

Egamberdiyeva Lobarxon Olimjonovna
Farg‘ona davlat universiteti, mustaqil tadqiqotchi

Annotatsiya

Mazkur maqolada “Boshlang‘ich ta‘limda tarbiya fani” misolida bo‘lajak boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchilarida umuminsoniy qadriyatlarni rivojlantirishning metodik asoslari yoritiladi. Tadqiqotning dolzarbligi boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchisining tarbiyaviy faoliyatida insonparvarlik, mas‘uliyat, adolat, bag‘rikenglik va hamkorlik qadriyatlarini o‘quv jarayoniga mazmunan singdirish zarurati bilan izohlanadi. Maqolada aksiologik yondashuvning nazariy talqini emas, balki uni amaliy mashg‘ulot, keys, reflektiv topshiriq va tarbiyaviy loyiha ko‘rinishida tatbiq etish mexanizmi asoslanadi. Natijada qadriyat – vaziyat – metodik topshiriq – pedagogik qaror – refleksiya zanjiriga tayangan texnologik yo‘l taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: aksiologik yondashuv, umuminsoniy qadriyatlar, boshlang‘ich ta‘lim, tarbiya fani, metodik texnologiya, refleksiya, pedagogik qaror.

**МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ОБЩЕЧЕЛОВЕЧЕСКИХ ЦЕННОСТЕЙ У
БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА ОСНОВЕ
АКСИОЛОГИЧЕСКОГО ПОДХОДА**

Эгамбердиева Лобархон Олимжонова
Ферганский государственный университет, независимый исследователь

Аннотация

В статье раскрываются методические основы развития общечеловеческих ценностей у будущих учителей начального образования на примере дисциплины «Воспитание в начальном образовании». Актуальность исследования определяется необходимостью содержательного включения гуманизма, ответственности, справедливости, толерантности и сотрудничества в воспитательную деятельность будущего педагога. Особое внимание уделено не только теоретическому объяснению аксиологического подхода, но и его методической реализации через кейсы, рефлексивные задания, педагогические ситуации и воспитательные проекты. Предложена технологическая цепочка: ценность – ситуация – методическое задание – педагогическое решение – рефлексия.

Ключевые слова: аксиологический подход, общечеловеческие ценности, начальное образование, воспитание, методическая технология, рефлексия, педагогическое решение.

**METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR DEVELOPING UNIVERSAL HUMAN VALUES
IN FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS BASED ON THE AXIOLOGICAL APPROACH**

Egamberdiyeva Lobarxon Olimjonovna
Fergana State University, Independent Researcher

Abstract

The article explains the methodological foundations for developing universal human values in future primary school teachers through the course “Education in Primary Education”. The relevance of the study is determined by the need to integrate humanism, responsibility, justice, tolerance and cooperation into the educational activity of future teachers. The focus is placed not only on the theoretical interpretation of the axiological approach but also on its methodological implementation through cases, reflective tasks, pedagogical situations and educational projects. The study proposes a technology based on the chain: value – situation – methodological task – pedagogical decision – reflection.

Keywords: axiological approach, universal human values, primary education, education course, methodological technology, reflection, pedagogical decision.

Zamonaviy oliy pedagogik ta‘lim jarayonida bo‘lajak boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchisining kasbiy tayyorgarligi faqat fan mazmunini bilish bilan cheklanmaydi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchisi shaxsining axloqiy, ijtimoiy va ma‘naviy rivojlanishi ko‘p jihatdan o‘qituvchining qadriyatli pedagogik

pozitsiyasiga bog'liq. Shu bois tarbiya fanini o'qitish jarayonida talabalarga qadriyatlarni nazariy tushuncha sifatida emas, balki amaliy pedagogik harakat mezonini sifatida o'zlashtirishga yordam berish muhimdir [1; 2].

“Ta’lim to’g’risida”gi Qonunda ta’limning insonparvarlik, demokratiklik va uzluksizlik tamoyillari belgilangan bo’lib, mazkur tamoyillar pedagog tayyorlash jarayonida qadriyatli yondashuvni kuchaytirishni talab etadi [1]. Vazirlar Mahkamasining “Tarbiya” fanini joriy etish bo’yicha qarori esa tarbiyaviy mazmuni mustaqil fan sifatida metodik tashkil etish zarurligini ko’rsatadi [2]. Demak, oliy ta’limda bo’lajak o’qituvchi “tarbiya haqida bilish” darajasidan “tarbiyaviy vaziyatni loyihalash va boshqarish” darajasiga ko’tarilishi lozim.

Mavjud pedagogik amaliyotda talaba umuminsoniy qadriyatlarning nomini sanab bera oladi, biroq ularni boshlang’ich sinf o’quvchisining yosh xususiyati, sinf muhitidagi real vaziyat va dars maqsadi bilan bog’lashda qiyinchilikka duch keladi. Ushbu ziddiyat maqolaning asosiy metodik muammosini tashkil etadi. Muammoning yechimi aksiologik yondashuvni darsning mazmuniy, jarayonli va baholovchi komponentlariga singdirish orqali izlanadi.

Tadqiqotning maqsadi aksiologik yondashuv asosida bo’lajak boshlang’ich ta’lim o’qituvchilarida umuminsoniy qadriyatlarni rivojlantirishning metodik asoslarini ilmiy jihatdan asoslashdan iborat. Maqsadga erishish uchun qadriyatlar mazmunini tahlil qilish, tarbiya fani mavzularini qadriyatli topshiriqlarga aylantirish, metodik texnologiya bosqichlarini belgilash va reflektiv baholash mezonlarini ishlab chiqish vazifalari qo’yildi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Qadriyatlar muammosi pedagogika, psixologiya va falsafa fanlarining kesishgan nuqtasida o’rganiladi. M. Rokeach qadriyatlarni shaxs xulqini tartibga soluvchi barqaror e’tiqodlar tizimi sifatida izohlaydi [7]. S. Schwartz esa qadriyatlarning universal mazmunini madaniyatlararo taqqoslash asosida yoritib, insonparvarlik, o’zaro yordam, xavfsizlik va mas’uliyat kabi yo’nalishlarni asosiy qadriyatlar qatoriga kiritadi [8]. Ushbu nazariyalar boshlang’ich ta’lim o’qituvchisining tarbiyaviy faoliyatida qadriyatlarni tanlash va ularni pedagogik vaziyatlarga moslashtirishda metodologik tayanch vazifasini bajaradi. Tarbiya masalasining milliy pedagogik ildizlari A. Avloniy asarlarida ham yaqqol namoyon bo’ladi. Uning axloq, odob, ilm va insoniylik haqidagi qarashlari bugungi tarbiya fanining mazmuniy poydevori bilan uzviy bog’liq [4]. Xalqaro tadqiqotlarda esa ta’lim faqat bilim berish emas, balki shaxsni ijtimoiy mas’uliyatli, hamkorlikka tayyor va axloqiy tanlov qila oladigan subyekt sifatida shakllantirish vositasi ekani ta’kidlanadi [10; 11]. Mazkur tadqiqotda nazariy tahlil, aksiologik interpretatsiya, pedagogik loyihalash, kontent-tahlil, keys-tahlil va reflektiv tahlil metodlaridan foydalanildi. Nazariy tahlil yordamida umuminsoniy qadriyatlar mazmuni aniqlashtirildi; kontent-tahlil orqali “Boshlang’ich ta’limda tarbiya fani” mavzularining qadriyatli imkoniyatlari belgilandi; pedagogik loyihalash metodi orqali amaliy mashg’ulotlar uchun topshiriqlar tizimi ishlab chiqildi. Metodik yondashuvning asosiy tamoyili shundan iboratki, har bir qadriyat talabaga tayyor ta’rif sifatida berilmaydi, balki pedagogik muammo, muhokama, tanlov va refleksiya jarayonida anglatiladi. Masalan, adolat qadriyati darsda baho qo’yish, o’quvchilar o’rtasidagi nizoni hal qilish yoki guruh ishida mas’uliyat taqsimlash vaziyatlari orqali tahlil qilinadi. Insonparvarlik esa o’quvchining individual ehtiyojini ko’rish, qiyin xatti-harakat ortidagi sababni tushunish va muloqot uslubini tanlash orqali ochiladi. Tadqiqotda amaliy mashg’ulotni tashkil etish uchun besh bosqichli metodik zanjir ishlab chiqildi: qadriyatni aniqlash, tarbiyaviy vaziyatni o’qish, metodik topshiriqni loyihalash, pedagogik qarorni asoslash va reflektiv xulosa chiqarish. Ushbu zanjir bo’lajak o’qituvchining fikrini oddiy axloqiy bahodan kasbiy-metodik yechimga yo’naltiradi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot natijasida aksiologik yondashuv asosida tarbiya fanini o’qitishning metodik modeli ishlab chiqildi. Model mazmuniy, faoliyatli va reflektiv komponentlardan iborat. Mazmuniy komponentda talaba umuminsoniy qadriyatlarning pedagogik ma’nosini o’zlashtiradi; faoliyatli komponentda u qadriyatlarni dars, suhbat, o’yin, keys va tarbiyaviy loyiha vositasida qo’llaydi; reflektiv komponentda esa o’z qarorining axloqiy va metodik asosini tahlil qiladi. Motivatsion-baholovchi bosqichda talaba qadriyatning shaxsiy va kasbiy ahamiyatini anglaydi. Metodik-loyihalash bosqichida qadriyat boshlang’ich sinf o’quvchisiga mos topshiriq, savol yoki vaziyatga aylantiriladi. Amaliy-tatbiq bosqichida talaba dars fragmenti, tarbiyaviy suhbat yoki keys yechimini ishlab chiqadi. Reflektiv-tuzatish bosqichida taklif etilgan yechimning tarbiyaviy ta’siri va metodik aniqligi baholanadi.

Mazkur bosqichlar bir-biridan ajralgan holda emas, balki uzviy jarayon sifatida qo’llanganda samarali bo’ladi. Masalan, “mas’uliyat” mavzusi o’rganilganda talaba dastlab mas’uliyatni shaxsiy intizom

bilan bog'laydi, keyin sinf jamoasidagi vazifalar taqsimoti haqida vaziyat tuzadi, so'ngra o'quvchilar uchun savollar, rolli dialog va baholash mezonlarini ishlab chiqadi. Yakunda esa "mening topshirig'im o'quvchini qanday qaror qabul qilishga undaydi?" degan reflektiv savolga javob beradi. Metodik natijalarning muhokamasi shuni ko'rsatadiki, tarbiya fani mashg'ulotlarida umumiy ma'ruza usulidan ko'ra vaziyatli-topshiriqli yondashuv talabning kasbiy fikrlashini ko'proq faollashtiradi. Chunki qadriyat mavhum tushuncha sifatida emas, balki o'qituvchining real qarorida namoyon bo'ladi. Bu jihat J. Deweyning tajriba orqali o'qitish haqidagi qarashlari bilan hamohangdir [5]. Aksiologik-metodik texnologiyada o'qituvchi talabaga tayyor xulosa bermaydi; aksincha, u savol, dalil, muammo va baholash mezonlari orqali mustaqil qaror chiqarishga yo'naltiradi. Bunday yondashuv Vygotskiyning yaqin rivojlanish zonasi haqidagi qarashlari bilan bog'lanadi, chunki talaba murakkab tarbiyaviy vaziyatni dastlab o'qituvchi ko'magida, keyin esa mustaqil tahlil qiladi [6]. Tadqiqot doirasida tavsiya etilgan metodik vositalar sirasiga "qadriyat pasporti", "axloqiy tanlov kartasi", "tarbiyaviy vaziyatni qayta yozish", "o'qituvchi qarori dalili" va "reflektiv kundalik" kiradi. Har bir vosita talabning nafaqat bilimini, balki pedagogik qaror qabul qilish jarayonini ham faollashtiradi. Ayniqsa, "qadriyat pasporti" metodida talaba qadriyatning ta'rifi, boshlang'ich sinfdagi ko'rinishi, mos metod, kutiladigan xatti-harakat va baholash indikatorini bir jadvalda ifodalaydi. Muhokama jarayonida yana bir muhim xulosa aniqlandi: qadriyatli topshiriqlar o'quvchi yoshiga mos bo'lmasa, tarbiyaviy ta'sir susayadi. Shu sababli bo'lajak o'qituvchi har bir topshiriqni 1-4-sinf o'quvchisining tajribasi, lug'ati, emotsional sezgirligi va muloqot ehtiyoji bilan bog'lashi lozim. Bu talab metodikaning ilmiyligini oshiradi va tarbiya fani mazmunini amaliyot bilan bog'laydi. Shunday qilib, aksiologik yondashuv tarbiya fanida maqsad, mazmun, metod va baholashni yagona tizimga birlashtiradi. Natijada talaba qadriyatlarni yodlashdan ko'ra, ularni dars jarayonida qo'llash, o'quvchi xatti-harakatini tahlil qilish va tarbiyaviy natijani oldindan ko'ra bilish ko'nikmasini egallaydi.

XULOSA. Aksiologik yondashuv asosida bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarida umuminsoniy qadriyatlarni rivojlantirish tarbiya fanining metodik mazmunini boyitadi. Ushbu yondashuv qadriyatlarni umumiy shior darajasida emas, balki pedagogik vaziyat, metodik topshiriq va reflektiv tahlil orqali o'zlashtirishni ta'minlaydi. Maqolada taklif etilgan metodik zanjir — qadriyat, vaziyat, topshiriq, pedagogik qaror va refleksiya — talabning tarbiyaviy faoliyatga kasbiy tayyorgarligini bosqichma-bosqich rivojlantiradi. Ayniqsa, boshlang'ich sinfga moslashtirish, savollar tizimini tuzish va baholash indikatorlarini belgilash bo'lajak o'qituvchining metodik mahoratini kuchaytiradi. Kelgusida ushbu texnologiyani real tajriba-sinov guruhlarida qo'llash, talabalar ishlarining sifat tahlilini chuqurlashtirish va qadriyatli topshiriqlar bankini yaratish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-637-son, 23.09.2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 06.07.2020 yildagi 422-son qarori "Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida 'Tarbiya' fanini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida".
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 11.09.2023 yildagi PF-158-son Farmoni "O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risida.
4. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: O'qituvchi, 1992.
5. Dewey J. Democracy and education. – New York: Macmillan, 1916.
6. Vygotsky L. S. Mind in society: The development of higher psychological processes. – Cambridge (MA): Harvard University Press, 1978.
7. Rokeach M. The nature of human values. – New York: Free Press, 1973.
8. Schwartz S. H. An overview of the Schwartz theory of basic values // Online Readings in Psychology and Culture. – 2012. – Vol. 2, No. 1.
9. Lickona T. Educating for character: How our schools can teach respect and responsibility. – New York: Bantam Books, 1991.
10. UNESCO. Reimagining our futures together: A new social contract for education. – Paris: UNESCO Publishing, 2021.
11. OECD. OECD Learning Compass 2030: A series of concept notes. – Paris: OECD Publishing, 2019.
12. Musurmonova O. Ma'naviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2009.
13. Noddings N. Caring: A relational approach to ethics and moral education. – Berkeley: University of California Press, 2013.